

-
26. Czolowski A. Urządzenie palacu Wilanowskiego za Jana III. - Lwow, 1937.
  27. Hornung Zb. Opieka nad zabytkami sztuki i kultury na obszarze Małopolski Wschodniej w latach 1931-1934 // Przegląd krajoznawczy. - Lwow, 1937. - Padziernik. - № 2.
  28. Gazeta Lwowska. - 1939. - 3 czerwca. - Nr. 123.
  29. Kunzek T. Ziemia podolska. Opis krajoznawczo-turystyczny wojewodstwa Tarnopolskiego. - Tarnopol, 1935.
  30. Langlois Ch, Seignobos Ch. Wstęp do badań historycznych. - Lwow, 1897.
  31. Maciszewski M. Zamek w Brzeżanach. - Tarnopól, 1908.
  32. Maciszewski M. Brzeżany w czasach Rzeczypospolitej polskiej. - Brody, 1911.
  33. Milewski K. Pamiątki historyczne krajowe. - Warszawa, 1848.
  34. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Galicyi. - Lwow, 1914.
  35. Pamiętnik muzealny. - Krakow, 1938. - Zesz. 7.
  36. Polak T. Zamki na kresach. - Warszawa, 1997.
  37. Polskie tradycje wojskowe. - Warszawa, 1990. - T. 1.
  38. Przewodnik po wojewodstwie Tarnopolskiem. - Tarnopol, 1928.
  39. Rocznik statystyki Galicyi. - Lwow, 1893. - Rok 4.
  40. Sprawozdania Komisji do badania historii sztuki w Polsce. - Krakow, 1896. - T. 5.
  41. Sprawozdanie wydziału Podolskiego Towarzystwa Turystyczno-krajoznawczego z działalności za czas od dnia 1 maja 1930 do dnia 30 kwietnia 1931 roku. - Tarnopól, 1931.
  42. Sprawozdanie wydziału centralnego Podolskiego towarzystwa turystyczno-krajoznawczego w Tarnopolu z działalności za czas od dnia 1 maja 1931 r. do 31 marca 1934 r. - Tarnopol, 1934.
  43. Szyszko-Bogusz A. Podhorcie // Sztuki piękne. - Krakow, 1925. - Roczn. 1.
  44. Teeka konserwatorska. - Lwow, 1892.
  45. Wojewodstwo Tarnopolskie. - Tarnopól, 1931.

Наталія Петрик

магістр археології, аспірантка
Національного університету “Львівська
політехніка”
м. Львів

ПАМ’ЯТКИ ОЗБРОЄННЯ У ФОНДАХ МУЗЕЮ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА (НТШ) У ЛЬВОВІ

Проведено аналіз інвентарних книг Музею Наукового Товариства імені Шевченка на виявлення предметів озброєння, що накопичувалися та зберігалися у його фондах протягом всього періоду існування музейної інституції. Здійснено поділ всіх виявлених предметів озброєння на групи та подано детальну інформацію щодо кожного з них відповідно до інвентарних книг.

Ключові слова: Музей Наукового Товариства імені Шевченка (Музей НТШ), археологічний відділ, предмети озброєння, інвентарні книги, колекції.

Музей Наукового Товариства імені Шевченка, як один з провідних музейних закладів Львова кінця XIX – початку XX ст., виник внаслідок реорганізації Товариства імені Шевченка в наукову інституцію. Створення музею, як важливої структурної одиниці, було одним із провідних завдань Наукового Товариства, закріплене в його статуті [8, с. 824 – 825]. Слід відзначити, що в багатоетнічному місті Львові XIX – XX ст. НТШ було науковою інституцією, що виникла внаслідок діяльності власне української громади. Тому на Товариство та його структурні елементи покладалося важливе завдання національного характеру: виокремити український етнічний елемент Галичини та показати його роль в історії та розвитку культури краю на противагу іншим етнічним елементам, що займали провідні

позиції у місті та регіоні, найбільш вагомим з яких був польський.

Окремі аспекти з історія розвитку та функціонування Музею НТШ, а також формування його колекцій та окремих структурних одиниць висвітлили у своїх працях львівські дослідники. Зокрема історія Музею НТШ та розвиток його археологічної колекції входить у наукові зацікавлення львівської дослідниці Наталі Булик [3, с. 416 – 418]. Історією розвитку Музею військово-історичних пам'яток, що виокремився зі структури Музею НТШ у 30-х роках ХХ ст. займається дослідник В. Бойко [1, 2]. Крім того, окремі питання історії формування музею та його збірок висвітлювалися такими дослідниками, як Л. Коваль, А. Крутоус, В. Кушнір.

Процес формування колекцій Музею НТШ мав нерегулярний та несистематичний характер. Більшість пам'яток є випадковими знахідками під час різноманітних земельних робіт або передані до фонду Музею окремими жертводавцями у вигляді дарів. Право проведення самостійних археологічних досліджень, що збагатили археологічну колекцію Музею, мав лише директор Музею НТШ (з 1929 р.) д-р Я. Пастернак.

У процесі формування колекцій Музею Наукового Товариства імені Шевченка на початку ХХ ст. виділилися два провідні напрямки. Перший з них – це етнографічний відділ, поповнення якого відбувалося завдяки етнографічним експедиціям Федора Вовка та Івана Франка [8, с. 827 – 828]. Другою важливою за значенням та кількістю експонатів збіркою Музею НТШ була археологічна колекція. Розвиток археологічного відділу перебував на пріоритетному місці [3, с. 417]. Поповнення відділу на початку 1900-х років здійснювалося переважно за рахунок археологічних експедицій Михайла Грушевського, Ісидора Шараневича та Миколи Біляшівського [8, с. 828].

У рамках переважно археологічних колекцій відбувалося накопичення окремих предметів озброєння, що знаходяться в центрі даного дослідження. Цей факт підтверджують інвентарні книги Музею НТШ, що велися протягом всього періоду існування інституції. Тому саме ці книги лягли в основу даного дослідження.

Загалом всі предмети озброєння, що зберігалися у фондах Музею Наукового Товариства імені Шевченка умовно можна поділити на чотири групи: пам'ятки давньої доби; пам'ятки княжої доби; пам'ятки козацької доби; пам'ятки світової війни та визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр. (остання група до археологічних знахідок не належить).

Виділення з числа пам'яток давньої доби предметів озброєння є часто досить умовним, адже найхарактерніші предмети – кам'яні або металеві сокири, вістря стріл, ножі тощо мали, як правило, подвійне призначення – вони служили як зброя (в т.ч. полювання), а також виконували функцію зброї.

Особливо багатим на нові надходження пам'яток археології до Музею НТШ був період 1933 – 1936 рр. Археологічний відділ збагатився предметами переважно неолітичної та енеолітичної доби, серед яких можна виділити окремі пам'ятки, що належать до предметів озброєння. Найхарактернішими з них є крем'яні кинджали. Інвентарні книги Музею подають інформацію про низку таких предметів, що були виявлені як поруч з іншими предметами давньої доби, так і могли мати одиничний характер.

Серед них такі:

1. Кинджал крем'яний культури надбужанського неоліту, з обох боків вилусканий по всій поверхні, неушкоджений. Виявлений в лісі на сіножаті селянином Трохимом Кнуриком (найбільша ширина 50 мм, довжина 206 мм). Виявлений у Малих Доростаях пов. Дубно. Дар д-ра Володимира Левицького (інв. № 23472) [14].
2. Крем'яний кинджал або спис, неушкоджений, зі смугастого надбужанського сирівця, знайдений на полі “Рокитна” (найбільша ширина 70 мм, товщина 8 мм, довжина 217 мм). Виявлений в Буську пов. Сокаль. Неоліт. Дар Тараса Гуцалюка з Буська (інв. № 23778) [14].
3. Кинджал крем'яний з перехиленим вістря та звуженою “ручкою”, з темно-бронзового смугастого кременю (найбільша ширина 42 мм, довжина 110 мм). Реклинець пов. Жовква. Неоліт. Дар Андрія Пясецького з Реклинця (інв. № 23930) [15].
4. Кинджал крем'яний зі смугастого матеріалу, з виробленою ручкою, знайдений під час копання льоху (найбільша ширина 65 мм, товщина 9 мм, довжина 198 мм). Злотолин пов. Костопіль. Неоліт. Дар Олійника – учителя зі Злотолина (інв. № 24308) [15].

-
5. Кинджал крем'яний темної краски, з виробленою короткою ручкою, знайдений один (найбільша ширина 70 мм, довжина 182 мм). Великий Олексин пов. Рівне. Неоліт. Дар (інв. № 24313) [15].
  6. Кинджал крем'яний з обламаним кінцем, з одного боку досить патинований (довжина 128 мм). Оришківці пов. Крем'янець. Неоліт. Дар Василя Трохимчука (через Л. Чикаленка) (інв. № 25328) [15].
  7. Кинджал крем'яний зі смугастого волинського сирівця (довжина 158 мм). Чудви пов. Костопіль. Неоліт. Дар дячка із Чудвів (інв. № 25950) [15].
  8. Кинджал крем'яний у вигляді вигнутого трикутника, з рівною широкою підставою, знайденою там же (ширина підстави 84 мм, довжина 16 см). Двірець пов. Луцьк. Енеоліт. Дар Осипа Сакаля (інв. № 24037) [15].

Другу групу предметів озброєння складають пам'ятки княжої доби. Ця група є більшою за кількістю та різноманітнішою за видовим складом зброї. Тут представлені мечі, бойові сокири, бойові топирці, списи, стрілки, серед яких:

1. Меч залізний довгий, з кільцем на рукоятці, знайдений у річці Буг (довжина 93 см). При ньому був ще залізний круглий шолом з черепом (головою) в ньому, який люди викинули назад у річку. С. Вигаданка пов. Володимир Волинський. XI ст. Куплений в Олександра Цинкаловського (інв. № 23530) [14].
2. Топірець залізний бойовий з дуже розширеним лезом, покритий іржею (довжина 147 мм). Зимне, повіт Володимир. Княжа доба. Волинь. Дар Олександра Цинкаловського (інв. № 22427) [14].
3. Залізна сокира типу "Franciska", сильно поржавіла (довжина 165 мм). Знайдена рибалками у р. Верещиця. Комарно пов. Будки. Княжа доба. Дар Путиневича – учня гімназії (через проф. С. Гайдучка) (інв. № 24413) [15].
4. Залізна бойова сокира пізнього типу "Franciska" (довжина 19 см). Викопана в місті при дорозі. Белз. Княжа доба. Дар Степана Гели (інв. № 25491) [15].
5. Залізна сокирка бойова з двома лезами (ширшим та вужчим), менше лезо ушкоджене (довжина 15 см). Глинсько пов. Жовква. XIV ст. Дар Ярослава Пастернака (інв. № 24912) [15].
6. Спис залізний, сильно поржавілий і трохи ушкоджений (довжина 265 мм). Знайдений під час викорчовування дубового пенька у "Мошуровій долині". Крилос п. Станіславів. Княжа доба. Дар невідомого селянина із Крилоса (інв. № 25659) [15].
7. Спис залізний заржавілий (довжина вістря 95 мм, продовження що входило в дерево 78 мм, довжина 175 мм). Липа п. Дубно. Дар М. Островського (інв. № 26792) [16].
8. Залізна стрілка з довгою насадкою, знайдена з черепками глиняного посуду княжої доби. Потелич пов. Рава Руська. Княжа доба. Дар Степана Гела (інв. № 23977) [15].
9. Стрілки залізні з крильцями та довгою руркуватою насадкою, знайдені на городищі, сильно поржавілі (довжина 80 мм). Зимно пов. Володимир Волинський. Княжа доба. Куплена в Олександра Цинкаловського за 10 злотих (інв. № 24135) [15].
10. Стрілка залізна з крильцями і довгою руркуватою насадкою, знайдена біля "Козацької Гори". Псари п. Рогатин. Княжа доба. Дар Семена Овчара (інв. № 24159) [15].
11. Стрілка залізна, приблизно трикутна, трикутна в перерізі, знайдена на горі Боник (довжина 52 мм). Кременець. Княжа доба. Дар Олександра Вітенка (інв. № 24575) [15].
12. Стрілка залізна, листовидна, з черешком, знайдена на горі Боник (довжина 70 мм). Кременець. Княжа доба. Дар Олександра Вітенка (інв. № 24576) [15].
13. Залізна стрілка з двома крильцями, знайдена під Золотим Током на полі "Керниця" (довжина 63 мм). Крилос. Княжа доба. Дар Осипа Мошури (інв. № 24708) [15].
14. Залізна стрілка ромбовидна, знайдена "на качкові" (довжина 105 мм). Крилос. Княжа доба. Дар зі збірки Л. Чачковського (інв. № 24768) [15].
15. Стрілка залізна тригранна, татарська (найбільша товщина 12 мм, довжина 51 мм). Княжа доба. Валява п. Перемишль. Дар (інв. № 26500) [16].

Значно бідніше в збірці Музею Наукового Товариства імені Шевченка представлені предмети озброєння козацької доби. Однією з пам'яток цієї групи є козацька крива шабля, з кістяними черенками на залізній рукоятці, знайдена робітниками при ремонті доріг 1922 року

в рові біля гостинця недалеко козацької могили у Зборіві (довжина 95 см). Зборів. XVII ст. Дар Василя Масника з Фільварків пов. Золочів (інв. № 23947) [15].

До групи предметів озброєння козацької доби ймовірно належить також кинджал залізний довгий, ковальської роботи, зроблений з кінця шаблі (ширина 34 мм, довжина 39 см). Знайдений на передмісті “Провалля” в розритій могилі за валами. Володимир Волинський. XVI – XVII ст. Дар Олександра Цинкаловського (інв. № 24316) [15]. А також кинджал залізний, ромбовидний у перерізі, з широким жолобком з обох сторін при насаді ручки, сильно поржавілий (довжина 31 см). XVI – XVII ст. Дар (інв. № 24546) [15].

Ще ряд предметів, виявлених в описах інвентарних книг Музею НТШ, важко віднести до однієї з визначених груп. Вони мають окремих поодинокий характер. До цих предметів належать:

1. Пістолет скалковий (kgosica) зі згрубленим закінченням круглого дула, різьбленим дерев'яним прикладом і лезом, ажурною прикрасою з мозажної бляхи по протилежному боці курка та оздобленим мозажним куванням закінчення рукоятки у вигляді звірячої голови, посрібнений (на замку ритий орнамент і напис: ... a Liege). Бучач, XVII ст., Бельгія. Дар проф. Івана Шпитковського (інв. № 19470) [13].
2. Ніж залізний, ковальської роботи, викуваний разом з круглою тонкою ручкою з одного кусника (довжина леза 142 мм, ручки 100 мм). Дуліби, повіт Бучач. XVIII ст. (інв. № 19304) [13].
3. Залізне дуло австрійського військового кріса на кресало (без прикладу, кінець з мушкою на довжину близько 15 см, довжина 110 см). Близько 1800 року (інв. № 19314) [13].
4. Сокирка залізна, нагадує середньовічний тип “Franciska”, з розширеним обухом та довгим струнким тілом, лезо досить вузьке, завернене (довжина 210 мм). Виконана близько 1875 р. знайдена при корчуванні престарого дубового лісу в присілку “Верени”. Зіболки пов. Жовква. Дар д-ра Я. Пастернак (інв. № 19048) [13].
5. Пістолет-капелівка з двома мозажними дулами, на яких по боках гравірований орнамент та фабричні значки; ручка дерев'яна, обшита на кінці шкірою (довжина 21 см). Карачинів пов. Городок. Половина XIX ст. Дар Дмитра Довганика (інв. № 23123) [14].
6. Кинжал черкеський нікельований, у срібній рельєфно-орнаментованій та цизельованій піхві і з такою ж рукояткою; на піхві ззаду риті черкеські написи та дата: 5. VIII. 1896. Кубань. Дар Лесі Українки, переданий 1914 року (інв. № 20166) [13].

Ще однією важливою групою предметів озброєння, що зберігалися у фондах Музею НТШ, є пам'ятки світової війни та визвольних змагань українського народу 1917 – 1921 рр. Саме ця група пам'яток лягла в основу збірки Музею військово-історичних пам'яток, що виділилася зі структури Музею НТШ наприкінці 30-х років XX ст. До неї належать зокрема такі предмети озброєння:

- 1) Збірка воєнних пам'яток з італійського фронту:
  - а) магазин до мітралези зі 40 набоями;
  - б) ручна граната “кукурудза”;
  - в) збірка артилерійських пальників та крісових гільз (Італія, 1914 – 1918 рр. Дар інженера Степана Чертика, Львів) (інв. № 23091) [14]
- 2) Старшинська шабля колишньої айстро-угорської армії із сильно поржавілою піхвою (довжина 90 см). 1914 – 1918 рр. Дар Теодора Кулицького з Глинян (інв. № 24164) [14].
- 3) Багнет-кинджал “СС” з дерев'яною різьбленою та кораликами викладеною ручкою, на якій алюмінієвий монограм “СС” – до того золоте старшинське портопе з тризубом та монограмою “СС” (довжина у піхві 27 см). Депозит інженера А. Мельника, Львів (інв. № 20171) [13].
- 4) Шабля старшинська з піхвою понікельована з портопе з ініціалом “К”, колишня власність Івана Левицького, замученого більшовиками (довжина шаблі 98 см, піхви 83,5 см). 1914 – 1918 рр. Дар Олександра Вітковицького (інв. № 26462) [16].

Подальша доля вказаних вище предметів озброєння після ліквідації Музею є до кінця нез'ясованою. Відомо лише, що після більшовицької окупації Західної України у вересні 1939 р. НТШ припинило свою діяльність, а музейна збірка була приречена на знищення [1, с. 44]. Частина речей з метою їх збереження за ініціативою Управи музею НТШ була передана його жертводавцям. Ще частина була нелегально відправлена до Музею Визвольної Боротьби України у Празі. Колекції решти

предметів, у тому числі й археологічні, в 1940 році були відправлені до фондів Львівського історичного музею, а в 1944 році – до окремих фондових груп [2, с. 117]. Таким чином, інвентарні книги є єдиним цілісним зібранням описів всіх наявних предметів у фондах Музею НТШ часів його функціонування.

Розглянувши наявні записи інвентарних книг щодо пам'яток озброєння, можна прослідкувати їх досить строкатий склад, що ще раз підкреслює несистематичність їхнього надходження та поодинокий характер знахідок. Музей НТШ не володів цілісними колекціями, а зберігав у своїх фондах лише випадкові знахідки чи дари любителів історії та старовини. Головною причиною такого стану речей була відсутність самостійних професійних археологічних досліджень, які могли б зробити ваговий внесок у фонди Музею. Проте наявні предмети озброєння не можна ігнорувати при вивченні військової історії, історії визвольної боротьби українського народу протягом багатьох століть його поневолення та історії розвитку військової культури Галичини. Різноманітний характер та склад цих пам'яток зумовлює необхідність їх подальшого всебічного дослідження.

Список використаних джерел та літератури

1. Бойко В., Коваль Л. Становлення та основні віхи Музею військово-історичних пам'яток // Наукові записки / Львівський історичний музей. – Вип. 5. – Л., 1996. – С. 33 – 46.
2. Бойко В. Пам'ятки українського війська : втрати і спадок // Наукові записки / Львівський історичний музей. – Вип. VII. – Львів, 1998. – С. 117 – 128.
3. Булик Н. М. Археологічні колекції у музеях Львова (1823 – 1914) // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття та Волині. – Вип. 12. – Л., 2008. – С. 407 – 428.
4. Бурдуланюк В. М. Музеї Наукового товариства імені Шевченка // Вісник Прикарпатського університету: історія. – Вип. XV. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 3 – 9.
5. Коваль Л. Історична довідка про фундаторів та жертвувателів Музею історично-воєнних пам'яток НТШ у Львові // Наукові записки / Львівський історичний музей. – Вип. VI. – Ч. I. – Львів, 1997. – С. 36 – 48.
6. Крутоус А. До питання формування окремих музейних збірок України та Львова у XIX–першій половині XX ст. // Наукові записки / Львівський історичний музей. – Вип. 7. – Львів, 1998. – С. 3–13.
7. Крутоус А. Львівські музеї і Олександр Чоловський // Наукові записки / Львівський історичний музей. – Вип. 6. – Л., 1997. – С. 3 – 13.
8. Кушнір В. Музей Наукового товариства ім Шевченка у Львові: від заснування до створення першої експозиції // Народознавчі Зошити. – 2012. – №5. – С. 824 – 832.
9. Кушнір В. Формування археологічних колекцій українських музеїв Галичини (1918— 1939 рр.). / В. Кушнір // Народознавчі зошити . – 2012. – № 1. – С. 150 – 159.
10. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка. Інвентар I: 1 – 6043.
11. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка. Інвентар II: 6044 – 16289.
12. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка. Інвентар III: 16290 – 18916.
13. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка. Інвентар IV: 18917 – 20385.
14. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка. Інвентар VI: 22112 – 23884.
15. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка. Інвентар VII: 23885 – 26028.
16. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка. Інвентар VIII: 26029 – 27467.
17. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка. Інвентар IX: 27468 – 29102.
18. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка. Інвентар X: 29103 – 30552.
19. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка. Інвентар XI: 30601 – 32485.
20. Пастернак Я. Нові археологічні набутки музею НТШ у Львові за час від 1933—1936 рр. // Записки НТШ.— 1938. – Т. 154.— С. 267—268.

Список скорочень

Музей НТШ – Музей Наукового Товариства імені Т. Шевченка

Інв. № – інвентарний номер

Пов. – повіт

Ст. – століття